

8. Лалак Н. В. Методика формування професійної компетентності майбутнього вчителя у процесі навчання історії / Н. Лалак: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02. – Київ, 2009. – 250 с.
9. Політичний енциклопедичний словник / За ред. Ю. С. Шемшученка, В. Д. Бабкіна, В. П. Горбатенка. – К. : Генеза, 2004. – 736 с.
10. Тиводар М. Етнологія: Навч. посіб. / М. Тиводар. – Львів : Світ, 2004. – 642 с.
11. Федорова С. Формирование этнокультурной компетентности педагога / С. Федорова. – Йошкар-Ола, 2000. – 26 с.
12. Философский словарь / Под ред. И. Фролова. – М. : Политиздат, 1986. – 590 с.
УДК 37.015.3

Ямшинська Н. В.

викладач Національного технічного
університету України «КПІ»

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ВИКЛАДАЧА ЯК ЧИННИК УСПІШНОСТІ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ

У статті розглядається питання психолого-педагогічної компетентності викладача в цілому, наводяться визначення цього поняття. Головним завданням дослідження, що описується в статті, було визначити основні критерії психолого-педагогічної компетентності, що впливають на якість навчального процесу, і дослідити, в якій мірі вони впливають на організацію цього процесу.

Ключові слова: психолого-педагогічна компетентність, система підготовки викладачів, система взаємовідносин, методи викладання, психологічний клімат групи, компетентність викладача, навик викладача.

Ямшинская Н. В. Психолого-педагогическая компетентность преподавателя как фактор успешного учебно-воспитательного процесса. В статье рассматривается проблема психолого-педагогической компетентности в целом, приводятся определения этого понятия. Главным заданием исследования, которое описывается в статье, было определить критерии психолого-педагогической компетенции, которые влияют на качество учебного процесса, и исследовать в какой степени они влияют на организацию этого процесса.

Ключевые слова: психолого-педагогическая компетентность, система подготовки преподавателей, система взаимоотношений, методы преподавания, психологический климат группы, компетентность преподавателя, навыки преподавателя.

Yamshinskaya N. V. Teacher's psychologo-pedagogical competence as a factor of successful educational process. The question is being examined in the article what psychologo-pedagogical competence is on the whole. Some determinations of this term are also given in the article. The main task of the research described in the article was to determine of some criteria of psychologo-pedagogical competence which influence on quality of educational process, and to explore in what degree they effect the organization of this process.

Key words: psychologo-pedagogical competence, the system of preparation teachers, relationships in the group, methods of teaching, psychological climate of a group, competence of a teacher, skills of a teacher

На початку третього тисячоліття поглиблюються та прискорюються загальносвітові соціально-економічні, політичні, соціокультурні процеси, які визначають розвиток людства на сучасному етапі його життєдіяльності. Глобальні суспільні зрушення мають системний, швидкий, незворотний характер. Вони зумовлені науково-технічним прогресом, швидкою інформатизацією та комп'ютеризацією, демократизацією суспільного життя у більшості країн світу.

Найбільш відповідальною в цих умовах є освіта. Саме освіта має безпосередній і найбільший вплив на особистість і суспільство. Освіта є соціальним інститутом, через який проходить кожна людина, набуваючи при цьому рис особистості, фахівця і громадянина. Завдяки діяльності вчителя, викладача вищого навчального закладу (ВНЗ) реалізується державна політика у створенні інтелектуального, духовного потенціалу нації, розвитку вітчизняної науки, техніки і культури, збереженні і примноженні культурної спадщини й формуванні людини майбутнього. Все це висуває проблеми підготовки викладача, його професійного становлення і професійної компетентності.

Викладач ВНЗ – це особливий соціальний тип особистості. Людина, яка присвятила життя навчанню та вихованню молоді, завжди є непересічною людиною, і суспільство ставить до неї з глибокою пошаною. У свою чергу, викладач вищої школи має виконувати найбільш конструктивні соціальні функції, тому що він відіграє надзвичайно важливу роль у підтримці існування головних цінностей суспільства як суб'єкт загально-соціальної, всеохоплюючої навчальної, виховної та організаційної діяльності.

Сьогодні освіта, як ніколи, вимагає таких педагогічних кадрів, які б могли забезпечити виконання завдань «Концепції Державної програми розвитку освіти на 2006 – 2010 роки» щодо забезпечення доступу до високоякісної вищої освіти та мобільності випускників вищих навчальних закладів на ринку праці. Закони України «Про освіту», «Про загальну середню освіту», «Про вищу освіту», нормативні документи (Державна національна програма «Освіта» (Україна 21 століття), Національна доктрина розвитку освіти України тощо) акцентують увагу на високих вимогах до особи і професійної діяльності педагога.

Але на сьогодні ми маємо констатувати, що система підготовки викладачів вищих навчальних заходів не задовольняє сучасних потреб суспільства: у більшості науково-педагогічних працівників вищої школи відсутня психолого-педагогічна освіта, яка значною мірою визначає успішність реалізації всіх функцій педагогічної діяльності.

Актуальність вирішення цієї проблеми також обумовлена загостренням низки суперечностей, що характеризують сучасний простір вищої освіти в Україні на нормативно-організаційному, концептуальному та методичних рівнях, а саме між утвердженням компетентнісного підходу в освіті, пріоритетом впровадження «компетентнісних» технологій і відсутністю теоретико-методологічного підґрунтя, невизначеністю сутності самого феномену професійної компетентності викладача ВНЗ, ототожненням його змісту з іншими педагогічними категоріями, недостатньою розробкою системи його формування.

У різних тлумачних словниках (Радянський енциклопедичний словник (1989); Словник української мови (1973); Великий тлумачний словник української мови (2001); Новий тлумачний словник української мови у чотирьох томах (Т. 2, 2000) тлумачення поняття “компетентний” хоч і дещо відрізняються за своїм змістом, але передбачають два загальних аспекти. Компетентний – це: 1) той, хто має достатні знання в якій-небудь галузі, який з чим-небудь добре обізнаний, тямущий; який ґрунтується на знанні, кваліфікації; 2) який має певні повноваження, повноправний, повновладний.

У психолого-педагогічній літературі поняття «компетентність» поширилось відносно недавно. З кінця 80-х років у вітчизняній науці з'являється спеціальний напрям – компетентнісний підхід в освіті. Введення поняття «професійна компетентність» обумовлена широтою його змісту, інтегративною характеристикою, яка об'єднує такі поняття, як «професіоналізм», «кваліфікація», «професійні здібності» та інше [1].

Аналіз сучасного вітчизняного науково-теоретичного підґрунтя «професійної компетентності» педагога дозволяє визначити такі положення.

По-перше, незважаючи на відмінність наукових підходів: особистісно-діяльнісного, системно-структурного, культурологічного та інших до вирішення наукових задач, в сучасній психолого-педагогічній літературі відсутня концептуальна різноманітність і різноплановість трактування цього поняття, що обумовлено особливостями культурно-історичного розвитку вітчизняної психолого-педагогічної науки, єдиною методологічною базою. Так, наведемо декілька основних визначень терміну компетентність.

Користуючись терміном «професійно-педагогічна компетентність», учений С. Молчанов характеризує її як обсяг компетенцій, коло повноважень у сфері професійно-педагогічної діяльності, тобто розглядає компетентність як системне поняття, а компетенції – як його складову [6].

На думку В. Сластьоніна, І. Ісаєва, А. Міщенко й Є. Шиянова, професійна компетентність педагога виражає «єдність його теоретичної й практичної готовності до здійснення педагогічної діяльності і характеризує його професіоналізм», при цьому основу структури компетентності педагога складають численні педагогічні вміння, що характеризують цю готовність [7].

Інші дослідники розуміють професійну компетентність як високий рівень володіння знаннями, вміннями й навичками (В. Безрукова, О. Дубасенюк, О. Шахматова та ін.); як реалізацію потреб фахівця, як вирішення завдань професійної діяльності (С. Дружилов, С. Каплун, І. Климкович, С. Молчанов, В. Ягупов та ін.); як особистісну характеристику, властивість особистості, особистісне новоутворення (Л. Анциферова, Д. Завалишина, Є. Рибалко, О. Сімен-Сіверська, Н. Яковлева та ін.); як психічний стан особистості (А. Маркова, Н. Яковлева та ін.); як готовність особистості до здійснення професійної діяльності (Р. Ваврик, М. Варій, В. Косарев, Н. Лобанова та ін.). Н. Кузьміна окреслює її як сукупність таких компонентів: спеціальна компетентність; методична компетентність у галузі способів формування знань, умінь і навичок учнів; психолого-педагогічна компетентність; рефлексія професійної діяльності [4].

А. Маркова [5], розглядаючи професійну компетентність, у своїй фундаментальній праці «Психологія професіоналізму», виокремила такі її види: спеціальна компетентність (володіння власне професійною діяльністю на достатньо високому рівні, здатність проектувати свій подальший професійний розвиток); соціальна компетентність (володіння спільною (груповою, кооперативною) професійною діяльністю, співпрацею, а також прийнятими в певній професії прийомами професійного спілкування; соціальна відповідальність за результати своєї професійної праці); особистісна компетентність (володіння прийомами особистісного самовираження й саморозвитку, засобами протистояння професійним деформаціям особистості); індивідуальна компетентність (володіння прийомами саморегуляції і розвитку індивідуальності в рамках професії, готовність до професійного зростання, здатність до індивідуального самозбереження, невідповідності професійному старінню, уміння організувати раціонально свою працю).

Таким чином, в цілому професійна компетентність педагога представлена як складне індивідуально-психологічне утворення на основі інтеграції досвіду, теоретичних знань, практичних вмінь і значущих особистісних властивостей, які обумовлюють готовність до актуального виконання педагогічної діяльності. Доцільність введення поняття «*професійна компетентність*» обумовлена широтою його змісту, інтеграційною характеристикою, яка об'єднує такі поняття, як «професіоналізм», «кваліфікація», «професійні здібності» тощо.

Стосунки в системі "студент-викладач" є тією психологічною цариною, де вперше розгортається особистісне самоствердження викладача, розвивається його професійна самосвідомість, засвоюється модель педагогічної діяльності, а в подальшому відбувається формування професійної компетентності викладача.

Ми повинні розуміти, що саме від стосунків, які встановились між викладачем і студентами, в багатьох випадках залежить, наскільки успішним буде весь навчальний процес, організований викладачем у цій групі.

Наукові здобутки розв'язання проблеми педагогічного спілкування та взаємин вчителів і учнів загальноосвітньої школи загальновідомі, однак між системою взаємин "вчитель-учень" і "викладач-студент" існують суттєві розбіжності як через статусно-рольові й вікові особливості старшокласників і студентів, так і специфіку організації педагогічного процесу у вищій школі.

Аналіз літератури свідчить про те, що лише окремі дослідження були присвячені проблемі взаємин викладачів і студентів: загальні питання психології педагогічної взаємодії у вищій школі (О. В. Киричук, Г. С. Костюк [3], О. Г. Мороз, Д. Ф. Ніколенко, В. О. Сластьонін та ін.); діалогічна взаємодія викладача й студента як умова особистісно-професійного зростання майбутнього вчителя (Л. В. Долинська, В. А. Семиченко); психологічні аспекти міжособистісної взаємодії викладачів і студентів (І. С. Булах) [2]; вплив взаємин викладачів і студентів на формування "Я-концепції" майбутнього вчителя (В. І. Юрченко); емоційність у взаємостосунках викладача ВНЗ з курсантами (В. О. Росоха); взаємини з викладачами як детермінанта психічного стану та психотравматизації студентів (А. В. Котенева); вплив взаємин викладачів і учнів ПТУ на процес їх навчання (В. Г. Казанська) та ін. У дослідженні І. П. Андрійчук, Г. К. Радчук взаємини в системі "викладач – студент" розглядаються як одна з психолого-педагогічних передумов гармонізації "Я-концепції" майбутніх практичних психологів.

Мета дослідження – виявити, наскільки психологічний клімат у групі, складові соціально-психологічної компетентності викладача, і які саме впливають на навчальний процес у цілому. Для вирішення цієї мети нами було проведено опитування серед 100 студентів різних курсів. Респондентам було запропоновано дати відповідь на такі запитання:

Перше: Чи задоволені ви характером взаємин, що склалися у вас в групі?

- а) так
- б) ні
- в) не зовсім

Перше запитання було поставлено для того, щоб з'ясувати психологічний мікроклімат, що існує в групі серед самих студентів. Це є базовим і ключовим моментом для проведення нашого дослідження. Якби виявилось, що стосунки між студентами погані та існують проблеми в самому студентському середовищі, то подальша робота не мала б сенсу і треба було б досліджувати причини конфлікту в середині колективу.

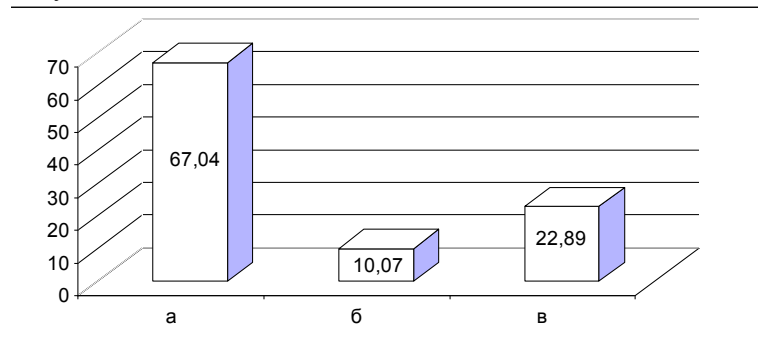


Рис.1. Гістограма результатів опитування з першого питання

Дані показали, що серед студентів в опитаних групах встановились у цілому дружні стосунки: 67,04% зазначили, що вони задоволені стосунками в групі, 22,89 % висловились за те, що вони не зовсім задоволені стосунками в групі, і лише 10,07 % зазначили, що незадоволені, а це в свою чергу є одним з вирішальних факторів для нормальної організації та проведення навчально-виховного процесу.

Формування й удосконалювання соціально-психологічного клімату групи – це постійне практичне завдання викладача й куратора. Створення гарного соціально-психологічного клімату вимагає особливо від викладача не тільки теоретичних знань з педагогіки й психології, але також окремих практичних досліджень, розуміння емоційного стану студентів, їхнього настрою, щиросердних переживань, хвилювань, відносин один з одним [8, с. 37].

Всі ми знаємо, що існує тісна залежність між сприятливістю мікроклімату у класі, групі студентів та рівнем навчальних досягнень тих, хто навчаються. З цього випливає, що для підвищення рівня навчальних досягнень студентів важливе значення має створення сприятливого мікроклімату в навчальному колективі.

Друге запитання: Чи впливає атмосфера в групі на якість навчального процесу?

- а) так
- б) ні
- в) частково

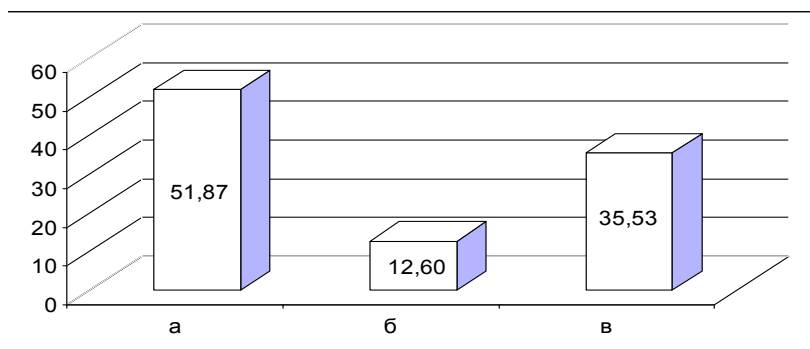


Рис. 2. Гістограма результатів опитування з другого питання

Аналіз відповідей показав, наскільки студенти свідомі того, що середовище, у якому вони перебувають, є важливим чинником їх навчальних досягнень та формування у них позитивного ставлення до навчання в цілому. 51, 87 % респондентів дали відповідь «так» на це запитання. 12, 60 % висловились за те, що атмосфера в групі не впливає на здійснення навчального процесу, а 35, 53 %, – що частково.

Основне завдання вчителів, викладачів та управління навчально-виховним процесом полягає у створенні умов, що стимулюють розвиток сприятливої психологічної атмосфери в навчальних колективах, що в свою чергу відбивається на розвитку та рівні навчальних досягнень як школярів, так і студентів.

Головне завдання викладача в освітньо орієнтованій виховній роботі зі студентами – розкрити особистість вихованця. Це здійснюється лише у процесі спілкування, яке будується в сприяючій для цього атмосфері. Відомо, що ставлення до викладача студенти часто переносять на предмет, що вивчається. У процесі навчання важливо так будувати викладання, щоб увійти в контакт зі студентом, зацікавити його, перетворити з об'єкта навчання і виховання на суб'єкт.

Логічним продовженням другого запитання було наступне – третє запитання – Чи впливає вміння викладача створювати позитивний мікроклімат на занятті на процес навчання? (з варіантами відповіді: а) так, б) ні).

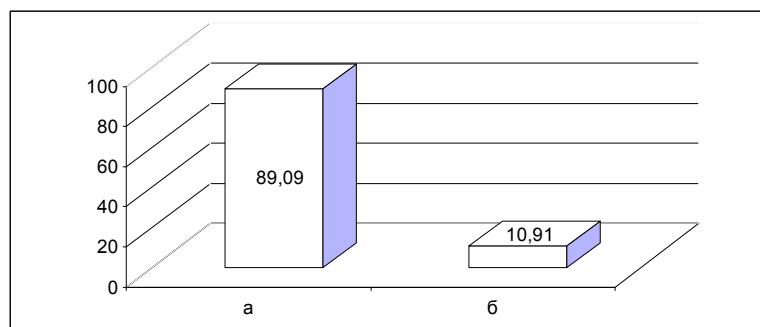


Рис. 3. Гістограма результатів опитування з третього питання

Як показав аналіз відповідей, переважна більшість, (а це 89, 09 %) вибрали відповідь «так»; (лише 10,91% респондентів відповіли «ні»), а це ще раз підтверджує той факт, що саме від викладача, від його вміння створити сприятливий мікроклімат у групі під час заняття залежить, наскільки ефективно відбуватиметься навчальний процес.

Гуманізація взаємовідносин між викладачем і студентами – одна з ключових проблем сучасної вузівської освіти. Формування сприятливого психологічного середовища на заняттях є основою для успішного навчання студентів, і провідну роль у створенні мікроклімату і робочої атмосфери на занятті відіграє саме викладач. Комунікативні, організаторські здібності викладача і ступінь його професіоналізму напряду впливають на емоційно-психологічну атмосферу в групі. Сприятливий мікроклімат, створений викладачем на заняттях, сприяє продуктивності навчальної діяльності, мотивації студентів до вивчення предмета, розвитку творчого потенціалу і стимулюванню творчого потенціалу й інтелектуальної активності особистості протягом усього періоду навчання.

Четверте питання: студентам було запропоновано визначити, наскільки важливими для успішної організації навчального процесу вони вважають такі критерії психолого-педагогічної компетентності викладача:

- а) знання викладачем індивідуальних особливостей кожного студента в групі;
- б) комунікативні навички викладача;

в) знання викладачем оптимальних методів навчання, його здатність до професійного самовдосконалення. Бали мали бути розподілені в межах 100.

Результати, представлені на гістограмі, показують, які з перелічених критеріїв психолого-педагогічної компетентності викладача студенти вважають найбільш важливими для успішного здійснення ним навчально-виховного процесу.

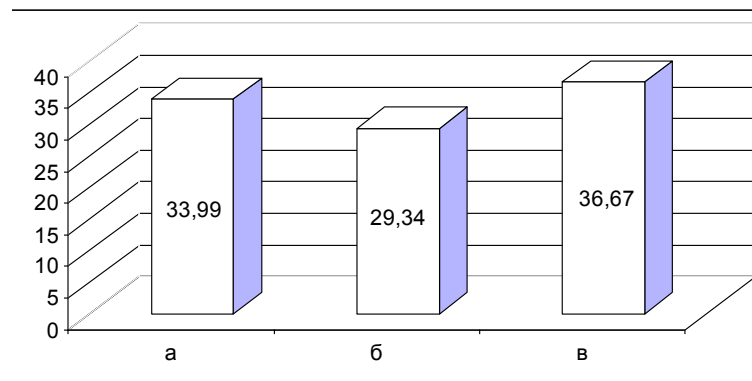


Рис. 4. Гістограма результатів опитування з четвертого питання

Як ми бачимо, на думку студентів (36,67 %), знання викладачем оптимальних методів навчання, його здатність до професійного самовдосконалення є найбільш важливими і суттєвими якостями, якими повинен володіти педагог, на другому місці (33,99 %) стоїть знання викладачем індивідуальних особливостей кожного студента в групі. Комунікативні навички були зазначені як такі, що менше впливають на успішність організації навчально-виховного процесу (29,34%). Ці дані ще раз підтверджують думку про те, що компетентний педагог – це той педагог, який повинен поєднувати професіоналізм зі знанням психології.

П'ятьма питаннями було: Які якості викладача вас приваблюють найбільше?: а) гнучкість особистості, здатність до співпраці, б) емоційна привабливість, в) педагогічна винахідливість, г) педагогічний оптимізм, д) активність як показник професіоналізму викладача. Бали мали бути розподілені в межах 100.

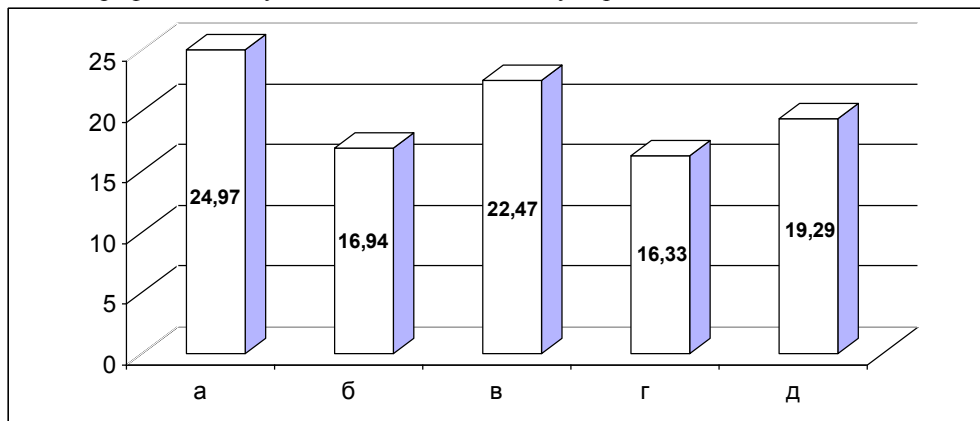


Рис. 5. Гістограма результатів опитування з п'ятого питання

Проаналізуємо дані, подані на графіку. Така якість, як гнучкість особистості, здатність до співпраці, отримала найбільший відсоток – 24,97 %, трошки менше (22,47 %) отримала педагогічна винахідливість. Третьою якістю, яка приваблює студентів найбільше, була визначена така якість, як педагогічний оптимізм (19,29 %). Майже порівну були оцінені емоційна привабливість – 16,94 % і педагогічний оптимізм – 16,33 %.

Це ще раз доводить твердження, що вся діяльність викладача має бути спрямованою на розкриття особистості студента, формування його ініціативності, самостійності, активності і, врешті решт, відповідальності. Цьому сприяють взаємодовіра, повага один до одного, здатність до співпраці.

Таким чином, у статті ми здійснили аналіз наукових джерел; розглянули поняття «професійна компетентність»; на основі наукових праць дослідників визначили аспекти професійної компетентності вчителів, розкривши сутність поняття «професійної компетентності» через ключові компоненти професійної компетентності та їх зміст.

На наш погляд, професійна компетентність вчителя, викладача – поняття динамічне, багатогранне й багатоаспектне, його зміст змінюється у відповідності до процесів, що відбуваються в суспільстві й освіті. Структура професійної компетентності також повинна періодично видозмінюватися, коригуватися в зв'язку зі стрімким розвитком науки й практики. Питання визначення змісту, форм, рівнів, механізмів і структури «професійної компетентності» учителя загальноосвітнього навчального закладу потребують подальшої розробки, систематизації, аналізу й узагальнення.

Беручи до уваги дані, отримані в ході дослідження, ми можемо говорити про те, яким, на думку студентства, має бути педагог, якими рисами він має володіти. Ми можемо бачити, які особисті якості педагога студенти виділили і які є найважливішими для нього, щоб вдало організувати навчально-виховний процес. Ми маємо орієнтуватись на думку тих, кого ми навчаємо, тому що тільки співпраця обох сторін дасть позитивні результати в досягненні поставленої мети – надавати якісні знання і отримувати якісну освіту.

Основним напрямом діяльності вищої школи на сучасному етапі має стати задоволення потреб особистості у знаннях, які дозволяють адаптуватися в сучасному світі. А це потребує значної підготовки викладача вищого навчального закладу, який у певній мірі є транслятором сучасних тенденцій. Однією з провідних вимог до професійного становлення викладача вищої школи є його постійний професійний розвиток, всебічний розвиток його творчих здібностей, вміння вирішувати складні завдання виховання нового покоління. Мистецтво аналізувати найрізноманітніші педагогічні ситуації, визначати шляхи та засоби виховання молоді в умовах постійного оновлення і розвитку суспільства мають стати невід'ємною частиною педагогічного професіоналізму викладача вищої школи. Надзвичайно важливим моментом стосунків між викладачем і студентом є усвідомлення унікальності і неповторності студента як індивідуальності, врахування динаміки змін, що відбуваються зі студентом, розуміння складності і неодномірності процесу розвитку, визначення віддалених перспектив взаємодії, порівняння студента лише з ним самим для надання йому впевненості в успішному оволодінні знаннями і правильному становленні особистості.

У подальшому планується дослідження, спрямоване на вивчення підходів (феноменологічний, методологічний або креативний) до формування освітнього середовища, частиною якого є сам педагог.

ЛІТЕРАТУРА

1. Алексюк А. М. Педагогіка вищої освіти України. Історія. Теорія: Підручник / А. М. Алексюк. – К. : Либідь, 1998. – 560 с.
2. Булах І. С. Психологічні аспекти міжособистісної взаємодії викладачів і студентів: Навчально-методичний посібник / І. С. Булах, Л. В. Долинська. – Київ : НПУ, 2002. – 114с.
3. Костюк Г. С. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості / Г. С. Костюк. – К., 1989.
4. Кузьмина Н. В. Профессионализм личности преподавателя и мастера производственного обучения. – М. : Высшая школа, 1990. – 119 с.
5. Маркова А. К. Психология профессионализма / А. К. Маркова. – М. : Международный гуманитарный фонд «Знание», 1996. – 308 с.
6. Молчанов С. Г. Теория и практика аттестации педагогических и керівних працівників освітніх установ: автореф. дис ... доктора пед.наук. – Челябинськ, 1998. – 39 с.
7. Педагогіка : учебное пособие для студентов педагогических учебных заведений / В. А. Сластенин, И. Ф. Исаев, А. И. Мищенко, Е. Н. Шиянов. – М. : Школа-Пресс, 1998. – 512 с.
8. Шляхи вдосконалення навчально-виховного процесу в інституті східних мов : збірник наук. праць науково-практичної конференції / За редакцією проф. Є. С. Спіцина. – К., 2008. – 66 с.

УДК [(331.105.44 : 005.5) : 378.046 – 021.68] (043.3)

Якібчук М. І.
доцент Одеського інституту МАУП

ПЕДАГОГІЧНА СКЛАДОВА ПСИХОГРАМИ СТУДЕНТА ПЕДАГОГІЧНОГО ВНЗ НА ПРИКЛАДІ ТОЛЕРАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ

У науковій статті проведено теоретико-практичний аналіз побудови психограми, розроблено основні педагогічні складові толерантності студентів педагогічних вищих навчальних закладів, які мають бути сформовані у процесі професійної підготовки.

Ключові слова: психограма, студент, педагогічна складова.

Якібчук М. І. Педагогическая составляющая психограммы студента педагогического вуза на примере толерантного поведения. В научной статье проведен теоретический и практический анализ построения психограммы, разработаны основные педагогические составляющие толерантности студентов педагогических высших учебных заведений, которые должны быть сформированы в процессе профессионального обучения.

Ключевые слова: психограма, студент, педагогическая составляющая.

Yakibchuk M. I. Pedagogical forming psihogramm student of the pedagogical high school on example tolerance behaviours. In scientific article is organized theoretical and practical analysis of the building psihogramm, is designed main pedagogical forming толерантності student of the pedagogical high educational institutions, which must be formed in process of the professional education.

Key words: psihogramm, student, pedagogical component.

Психографія як наука є теоретичним дослідженням енергоінформаційних повідомлень про людину у її співвідношенні зі світом живого та неживого, результати якого фіксуються у психограмі. Психограма реалізується як графічне відображення особливостей психіки. Психограма розкриває, пояснює, вивчає інформацію психічних процесів, які виражаються не в словах, досліджує причини захворювань і проблем, характеризує людину з позицій якостей її енергетики, визначає джерела і рівень негативних і позитивних енергій в її організмі. Дослідження починається процесом трансформації психічної енергії людини у графічні